

HASZNOS TAPASZTALATOK

„Az elmúlt háborúban a hadtáp munkájának fontos elveként jelentkezett a feltételek jó előre történő létrehozása, a fegyveres erők azon csoportosítása szikárd hadtápbiztosítása érdekében, amelyek a hadműveleteket, hadműveleti szünet nélkül vívták meg.”

(A szovjet fegyveres erők hadtápjá a Nagy Honvédő Háborúban, 460. oldal.)

Összegezett tanulságok (és tények) a moszkvai csata hadtápbiztosításáról

Csabai György őrnagy

A Vörös Hadsereg a Moszkváért folyó csatában 1941. szeptember és 1942. január között első ízben mért nagy vereséget a fasiszta német csapatokra, pontosabban fogalmazva a Közép Hadseregcsoportra.

A moszkvai csata előtt a Vörös Hadsereg által folytatott hadműveletek méreteiben is, de főként eredményeiben maradtak el a szovjet fővárosért vívott hadműveletektől.

Ebben a műhelytanulmányomban a moszkvai csata nagyon rövid általános katonai bevezetőjén túl a hadtáp munkájának „ott és akkori” kérdéseit kívánom bemutatni, – természetesen igen szerény keretek között – a tényeket, és a tanulságokat néhány következtetéssel ötvözve.

A katonaozvasók körében közismert, hogy a moszkvai csata világtörténelmi jelentőséggel bírt. Akkor vette kezdetét a második világháború menetében az a gyökeres fordulat, amely később kivette a német hadvezetés kezéből a hadászati kezdeményezést. A moszkvai csata sikere riasztotta el Japánt és Törökországot a Szovjetunió megtámadásától és fényesen bizonyította a szovjet hadtudomány fölényét a fasiszta hadtudomány fölött.

A három front által végrehajtott ellentámadás teljesen új volt a hadtudományban. A hadászati tartalékok rejtett összevonása, az ellentámadás tervezése és végrehajtása is eredményesnek bizonyult.

A hadműveleti felépítésre az volt a jellemző, hogy a frontok kettő, a hadseregek egy lépcsőben helyezkedtek el.

A frontok támadási sávjainak szélessége 300–600, a közelebbi feladat mélysége (csak ez került meghatározásra) 150–250 kilométert tett ki.

A hadtápnak a rendkívül feszített munkájára, a moszkvai csatában részt vevő csapatok hadtápbiztosítására az alábbi sajátos körülmények gyakoroltak minden korábbtól eltérő hatást:

1. - a hadműveletek már Moszkva közvetlen közelében folytak, először védelmi jelleget öltöttek, majd ellentámadás került végrehajtásra;

2. - a Honvédelmi Bizottság alárendeltségébe tartozó raktárak ebben a körletben diszlokáltak, s ez nagymértékben megkönnyítette valamennyi hadtáptagozat munkáját, és lerövidítette az anyagi eszközök szállítási idejét;

3. - a Nyugati Front Parancsnok hadtáphelyettes V. P. Vinogradov vezérőrnagy - hadtápjának a mélysége csak 100 kilométert tett ki, még a hadseregek hadtápkörletei, beleértve a csapathadtáp-körleteket is nem voltak több mint 150 kilométer. A hadtápkörletek ilyen kismérvű kiterjedése nagyon kedvező feltételeket biztosítottak a hadtápegységek és intézetek elhelyezéséhez, felépítéséhez;

4. - a fővárosban a hadsereg hadtápegységeinek és az intézeteinek a telepítését szigorúan megtiltották;

5. - valamennyi hadsereg az ellátás biztonsága érdekében vasútvonal-szakaszok és (hadsereg) elosztó állomások kerültek kijelölésre.

A hadsereghadtápok rendszerint úgy kerültek felépítésre, hogy a hadtápegységeket és intézeteket egy-kettő vasútállomáson (vagy közelében) bontakoztatták szét, azaz minél közelebb telepítették őket a csapatokhoz, ahova ugyanis a frontraktárakból - általában Moszkván keresztül - vasúton érkeztek meg az anyagi eszközök.

A *védelmi ütközetek* megvívása során a Vörös Hadsereg hadtápjának központi szervei (mai értelemben a központhadtáp) a fronttagozat kihagyásával közvetlenül a saját raktáraikból látták el a hadseregeket, a csapatokat. Lám már akkor, a kényszerszülte helyzetekben bátran alkalmazták a *tagozatkihagyásos*, vagy másnéven megkerüléses módszert.

Így a Nyugati Fronthoz vasúton - naponta átlagosan - *húszerelvénnyel* érkezett meg, anyagi eszközökkel megrakva. A front csapatai visszavonulásakor a vasúti csapatok felrobbantották a vasútvonalakat.

A front szállító csapatainál 1941 októberében 2000 darab, a hadseregeknél és a hadosztályoknál mintegy 6000 db szállító gépkocsi volt rendszeresítve.

Az ellátás nehézségei miatt drákói intézkedéseket vezettek be az anyagi eszközök takarékos felhasználása érdekében.

A *védelmi ütközet kezdetén és folyamán a front és a hadseregraktárakban mindössze 0,2-0,3 javadalmasz lőszer volt felhalmozva*. A meglevő élelmiszerkészletek 2-10 javadalmazás között ingadoztak.

Fontos feladatot jelentett (októbertől-decemberig) a *nyári ruházatnak a téli ruházatra történő kicserélése*. Ez a gondoskodás lehetővé tette a katonák és tisztek számára a későbbi hideg tél okozta nehézségek elviselését.

A Nyugati Front hadtápjának egészségügyi szolgálata alig 44 900 ágygal rendelkezett. Ez a mennyiség a front személyi állományának csak nyolc százalékát tette ki. A kórházakban meglevő hiányt a Szovjetunió Egészségügyi Népbizottság pótolta, a Moszkva környéki egészségügyi intézeteivel.

1941. december 5-én a szovjet csapatok megkezdték az ellentámadást. A szovjet csapatok térnyerésének megfelelően települtek át a front és a hadsereghadtáp-egységek és intézetek, törekedve a csapatok lehető legközelebb történő megközelítésére.

Az előretörés időszakában komoly problémák jelentkeztek az út- és vasútvonalak helyreállításában. A vasútvonalakon naponta csak 2,5-5,2 kilométert állítottak helyre, a vasúti csapatok. Ugyanakkor a támadás napi üteme 5-15 kilométert tett ki. Az összes úthálózat helyreállítása és berendezése az erők szétforgácsolásához vezetett.

Különösen az anyagi eszközök lőszer- és üzemanyag szállításával kapcsolatos nehézségeket (kevés volt a szállítóeszköz, az erős tél, bonyolult útviszonyok stb.) nem sikerült teljesen leküzdeni. Előfordult, hogy a fővárosból a lőszeret légi úton szállították az 50. hadsereg csapataihoz.

A szállítások jobb és időbeni végrehajtására 72 fogatolt szállító zászlóaljat alakítottak meg, amelyből 12 zászlóalj (zászlóaljanként 250 pár lóval) szánkókkal lett ellátva.

Ennek figyelembevételével kezdték el a csapatoknál a fogatolt szállító alegységek szervezését. Így a Nyugati Fronthoz tartozó összes hadosztálynál megalakítottak egy fogatolt szállító zászlóaljot, állományába három századdal (659 pár lóval).

A hidegben nem kis feladatot jelentett a katonák ételmezése, ellátásuk meleg étellel és itallal. A mozgókonyhák – és termoszkok – kezdeti hiánya, majd pótlásuk után a nagy hóban történt vontatásuk érdekében – azokat szánokra szerelték át, így a katonák melegételhez és teához jutottak.

Az anyagi eszközök szállításának módszerére az volt a jellemző, hogy addig amíg a csapatok a saját bázisaiktól 100 kilométernél nagyobb távolságra nem távolodtak el, a hadsereg és a hadosztály szállító eszközei párhuzamos munkarendszerben kerültek alkalmazásra. Ha a bázistól való elszakadás több mint 100 kilométer, akkor a vegyes szállítási módszert alkalmazták. A lőszerket az összes hadosztálynak a hadsereg szállító eszközeivel szállították ki.

Voltak a hadművelet folyamán olyan napok, amikor az egyes parancsnokságok alárendeltségébe nem voltak lőszerkészletek, vagyis kritikus helyzet alakult ki – a lőszerellátás területén. Ilyen esetekben a lőszeret közvetlenül a gyártó üzemekből a Legfelső Főparancsnokság Főhadiszállása gépkocsi szállítóegységeivel vagy vasúton szállították a csapatokhoz, megkerülve a front és a hadseregaktárakat.

Az ellentámadás során az üzemanyag-fogyasztás a védelmi időszakhoz viszonyítva 40-50 százalékkal nőtt és meghaladta a meghatározott fogyasztási normákat. Előfordult, hogy a frontokhoz kiszállított üzemanyag nem biztosította a fogyasztást. E tapasztalatokra alapozva később módosították a tervezés rendjét és magasabb készletszintet állapítottak meg.

Az ellentámadás időszakában néhány hadsereg kórháza a vasútvonal közelében települt, egyeseket pedig előre vontak és földretelepítettek, a hadosztály egészségügyi zászlóaljak vonalában. A frontkórházak első lépcsőjét pedig előre vonták a hadsereg hadtápkörletébe és azok látták el a csapatoktól áramló sebesültek zömét.

Az utóbbit az élet igazolta, bár a háború kitöréséig ezt az elvet nem vették figyelembe. Előfordult az is, hogy az egészségügyi zászlóaljaknál a sebészeti beavatkozásokra szoruló sérülteknek csak 12-14 százalékát operálták meg. Az összes sebesültek 70 százalékát a front hadtápkörletein túlrá szállították.

A sebesültek hátraszállítására a vastag hótakaró miatt megalakították és alkalmazták a fogatolt sebesültszállító századokat.

A hadtápvezetés érdekében a Vörös Hadsereg vezérkarfőnökének és a hadtápfőnökének aláírásával hadtápdirektívát adtak ki a frontok részére.

A helyzet gyors és éles változásai következtében, a titoktartás megóvása miatt bevált módszer volt a parancsok, intézkedések szóban történő közlése. Az előbb említett okok miatt a hadtápokmányok – általában – teljeskörűen nem kerültek kidolgozásra.

Az akkori helyzetben gyakran hoztak létre irányonként hadműveleti irány tiszti csoportokat.

E csoportoknak anyagi eszközökkel megrakott szállító egységeket rendeltek alá. Mindez az előljáró tagozatok operatív, azaz a beavatkozó és problémamegoldó képességét fokozta, és jelentősen hozzájárult a funkcionáló hadtápbiztosítási rendszer állhatóságához, flexibilitásához és szilárdságához.

A moszkvai csata sikeréhez, a főváros megtartásához a hadtáp is óriási erőfeszítéssel végrehajtott munkájával járult hozzá. Az is igaz, hogy a támadó hadműveletek korábbi befejezésével a kitűzött célok részben kerültek elérésre.

A hitlerista hadsereg Moszkvánál szenvedte el első jelentős vereségét, a legerősebb csoportosításával. A német csapatokat 150–300 kilométerre vetették vissza. A Vörös Hadsereg hadtápjá ebben a gigászi csatában olyan harci tapasztalatok birtokába jutott, amelyeket a Nagy Honvédó Háború további szakaszaiban gyümölcsözően kamatoztatt.

Befejezésül vegyük számba az általunk legfontosabbnak ítélt tapasztalatokat, – a teljességre való törekvés szándéka nélkül.

Ezek a tapasztalatok talán az alábbiak lehetnek:

1. A főváros, az arcvonal, és az ott levő központhadtáp bázisok, raktárak, termelőszolgáltató üzemek közelsége lehetővé tette a hadászati hadtáp számára annak a lehetőségnek a kihasználását, hogy a központhadtáp intézkedése alapján annak raktáraiból lássa el a hadseregeket, esetenként a frontok részvétele nélkül, hiszen a fronthadtáp többsége Moszkva mögött települt.

2. A Nagy Honvédó Háború történetében először került végrehajtásra olyan hadtápfeladat, mint az ellentámadás hadtápbiztosítása, amely elméletileg addig nem került kidolgozásra.

3. A front, a hadsereg és a hadosztályhadtáp-körletek mélysége jelentősen kisebbek voltak a háború előttiéknél. A fronthadtápok körlete csak 200–300 kilométert tett ki. Ezáltal a hadtápegységek és intézetek így a csapatokhoz közelebb települtek, ami megkönnyítette azok ellátását és kiszolgálását. Ugyancsak most alkalmazták először azt a módszert, hogy a hadsereg raktár-részlegek elszakadtak a vasútvonalaktól és földre kerültek telepítésre.

4. A régiektől eltérően közelítették meg a közúti biztosítás kérdéseit, az úthálózat felosztását (Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása, front stb. katonai gépkocsikat) és berendezését.

5. A hadtápot a hadművelési (harcászati) irányoknak és a csapatcsoportosításoknak megfelelően építették fel.

Az anyagi eszköz utánszállítására szállító gépkocsikat alkalmaztak a Főhadiszállás, front és a hadsereg tagozatokban, ezenfelül a fogatolt szállító eszközöket is igénybe vették. Az utóbbit alkalmazták a hadosztályban is.

6. Az egészségügyi biztosítás területén a hadseregekórházakat a csapatokhoz közelebb, a földre telepítették. Minden hadseregnél létrehozták a lábadozó-könnyűsebesült zászlóaljkat (500 fő). Könnyű sebesülteknek azok számítottak, akik nem szorultak 10–12 napnál hosszabb kórházi ápolásra.

7. A hadművelési és a csapathadtáp tisztjei, amint az eddigiekből is kitűnt számos kérdésben újszerűen oldották meg a felmerült problémákat, bátran sutba hajították a „megszokott és csak addig” bevált sémákat.

Mindezeket megtehették, hiszen képesek voltak a hadtáp elé állított feladatok szakszerű és eredményes végrehajtására.

A fasiszta Németország vezére, Adolf Hitler a szovjet fővárosért indított „Tájfün” megnevezésű hadműveleti parancsában elrendelte:

„A várost úgy kell bekeríteni, hogy egyetlen orosz katona, egyetlen polgár – legyen az férfi, nő vagy gyermek – se tudja azt elhagyni. Minden kitörési kísérletet erővel kell elfojtani. Meg kell tenni a szükséges előkészületeket ahhoz, hogy Moszkvát és környékét a nagy teljesítményű berendezések felhasználásával vízzel áraszszuk el.

Ott ahol ma Moszkva áll, tenger legyen, amely örökre elválasztja az orosz nép fővárosát a civilizált világtól.”

És Moszkva válaszul példát adott és mutatott a többi hős szovjet városnak. Katasztrófát idézett elő a náci német csapatoknak és a fasiszta hadvezetésnek.

Befejezésül hadd idézzek Alexander Werth: Oroszország nagy bravúrja 1941–1945 (Kossuth és Zrínyi Kiadó Budapest, 1973. 108 oldal) című, a szerzőnek a helyszínen megélt élményei alapján írt művéből:

„V. D. Szokolovszkij tábornok szeptember közepén

Vjazmában a nyilatkozatában *Három fontos* mozzanatra utalt:

először, a Vörös Hadsereg a szörnyű kudarckok ellenére fokozatosan „felőrli” a Wehrmachtot;

másodszor, a németek minden valószínűség szerint utolsó, kétségbeesett, sőt esetleg „több utolsó kétségbeesett kísérletet tesznek Moszkva elfoglalására, de ez nem sikerült nekik;

és harmadszor, a Vörös Hadsereg ruházat és felszerelés szempontjából jól felkészült a téli hadjáratra.”

És a fenti három tényezőbe jól és organikusán illeszkednek a harmadik pontban megfogalmazottak is. Ebben az esetben ma már egyáltalán nincs szükség szubtilis bizonyításra.